HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a doua)

29 septembrie 2011 *

În cauza C-521/09 P,

având ca obiect un recurs formulat în temeiul articolului 56 din Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene, introdus la 11 decembrie 2009,

Elf Aquitaine SA, cu sediul în Courbevoie (Franța), reprezentată de E. Morgan de Rivery, S. Thibault-Liger și E. Lagathu, avocats,

recurentă,

cealaltă parte în proces fiind:

Comisia Europeană, reprezentată de domnii A. Bouquet și F. Castillo de la Torre, în calitate de agenți, cu domiciliul ales în Luxemburg,

pârâtă în primă instanță,

* Limba de procedură: franceza.

CURTEA (Camera a doua),

compusă din domnul J.N. Cunha Rodrigues, președinte de cameră, domnii A. Arabadjiev, A. Rosas și A. Ó Caoimh (raportor) și doamna P. Lindh, judecători,

avocat general: domnul P. Mengozzi,
grefier: domnul B. Fülöp, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 25 noiembrie 2010,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 17 februarie 2011,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Prin recursul formulat, Elf Aquitaine SA (denumită în continuare „Elf Aquitaine") solicită Curții anularea Hotărârii Tribunalului de Primă Instanță al Comunităților Europene din 30 septembrie 2009, Elf Aquitaine/Comisia (T-174/05, denumită în continuare „hotărârea atacată"), prin care Tribunalul a respins acțiunea având ca obiect,

în principal, anularea Deciziei C(2004) 4876 final a Comisiei din 19 ianuarie 2005 privind o procedură de aplicare a articolului 81 [CE] și a articolului 53 din Acordul privind SEE (cazul COMP/E-1/37.773 – AMCA) (denumită în continuare „decizia în litigiu") și, în subsidiar, anularea sau reducerea cuantumului amenzii care i-a fost aplicată.

Istoricul cauzei și decizia în litigiu

2 Potrivit informațiilor care figurează la punctele 3-7 din hotărârea atacată, Comisia europeană a inițiat o investigație cu privire la o înțelegere referitoare la acidul monocloracetic (denumit în continuare „AMCA") la sfârșitul anului 1999, în urma denunțării acestei înțelegeri de către unul dintre participanți. La 14 și la 15 martie 2000, Comisia a efectuat verificări la fața locului, printre altele, la sediul unei filiale a recurentei. La 7 și la 8 aprilie 2004, Comisia a transmis o comunicare privind obiecțiunile unui număr de 12 societăți, printre care se numărau Elf Aquitaine și această filială (denumită anterior Elf Atochem SA, apoi Atofina SA și, la momentul formulării recursului, Arkema SA, denumită în continuare „Atofina" sau „Arkema").

3 Potrivit punctului 8 din hotărârea atacată, Comisia a considerat în cadrul deciziei în litigiu, în esență, că întreprinderile la care se referă această decizie participaseră la un cartel, cu încălcarea articolului 81 CE.

4 Astfel cum rezultă din cuprinsul punctelor 9-12 din hotărârea atacată, în cadrul deciziei în litigiu, respingând argumentele contrare prezentate de Elf Aquitaine, Comisia a considerat că faptul că aceasta din urmă deținea 98 % din acțiunile Atofina era suficient pentru a-i imputa răspunderea pentru acțiunile filialei sale. În plus, Comisia a apreciat că faptul că Elf Aquitaine nu a participat la producerea și la comercializarea

de AMCA nu excludea posibilitatea să se considere că aceasta formează o entitate economică cu unitățile operaționale ale grupului.

5 Din cuprinsul punctului 30 din hotărârea atacată reiese că cuantumul amenzii aplicate în cadrul deciziei în litigiu societăților Elf Aquitaine și Arkema, în temeiul răspunderii comune și solidare, este de 45 de milioane de euro.

Acțiunea în fața Tribunalului și hotărârea atacată

6 Prin hotărârea atacată, Tribunalul a respins toate cele unsprezece motive invocate și a obligat reclamanta la plata cheltuielilor de judecată. Pentru aceasta, Tribunalul a prezentat, printre altele, următoarele considerații.

7 Prin intermediul primului motiv invocat, reclamanta a susținut că decizia în litigiu a încălcat sub două aspecte dreptul său la apărare, întrucât, pe de o parte, a fost adoptată în urma unei proceduri în cadrul căreia a fost încălcat principiul egalității armelor (primul aspect) și, pe de altă parte, a fost adoptată de Comisie fără a fi respectată obligația de a ține seama de elementele rezultate din procedura administrativă (al doilea aspect).

8 La punctele 54-72 din hotărârea atacată, pentru a respinge în totalitate primul motiv, Tribunalul a stabilit următoarele:

„[…]

64 Trebuie de asemenea respinsă obiecția potrivit căreia, în cadrul deciziei [în litigiu], posibilitatea de a imputa reclamantei răspunderea pentru încălcarea săvârșită de Arkema nu ar fi demonstrată în mod suficient, astfel încât să justifice angajarea răspunderii reclamantei. Din [această] decizie reiese în mod explicit […] că Comisia a amintit principiile aplicabile în ceea ce privește posibilitatea de a imputa societăților-mamă încălcările săvârșite de filialele lor. Faptul că Comisia nu a efectuat nicio investigație în privința sa, nu i-a adresat nicio cerere de informații și nu a contactat-o înaintea transmiterii comunicării privind obiecțiunile nu poate pune sub semnul îndoielii faptul că Comisia avea posibilitatea de a o informa pentru prima oară cu privire la obiecțiunile reținute în privința sa în comunicarea privind obiecțiunile. Astfel, reclamantei i s-a oferit posibilitatea să își prezinte în mod eficient, în cursul procedurii administrative, punctul de vedere asupra caracterului veridic și pertinent al faptelor și al circumstanțelor invocate de Comisie în comunicarea privind obiecțiunile, atât în cadrul observațiilor formulate de reclamantă ca răspuns la comunicarea privind obiecțiunile, cât și cu ocazia audierii de către consilierul-auditor.

[…]”

9 Pentru a respinge ca nefondat al doilea motiv invocat de reclamantă, întemeiat pe insuficiența motivării, Tribunalul a stabilit următoarele:

„85 […], din considerentul (258) al deciziei [în litigiu] reiese că «Comisia consideră că faptul că Elf Aquitaine deține 98 % din acțiunile Atofina este suficient în sine pentru a imputa societății Elf Aquitaine răspunderea pentru acțiunile societății Atofina. Comisia consideră că argumentele menționate [de Elf Aquitaine] nu constituie probe suficiente pentru a înlătura prezumția bazată pe deținerea a 98 % din acțiuni». Comisia precizează, în cadrul aceluiași considerent, că «aceste argumente sunt afirmații care nu înlătură prezumția că Elf Aquitaine este responsabilă pentru acțiunile filialei sale Atofina» și că nu consideră că «documentele care oferă o imagine generală privind gestionarea comercială sunt suficiente pentru a înlătura prezumția».

86 Trebuie să se constate că, deși a afirmat în mod explicit, în cadrul considerentului (258) al deciziei [în litigiu], că deținerea a 98 % din capital era suficientă pentru a imputa societății Elf Aquitaine răspunderea pentru acțiunile societății Atofina, Comisia a precizat totuși, în continuarea considerentului menționat, că probele aduse de reclamantă nu permiteau răsturnarea prezumției. Or, astfel de considerații se înscriu în jurisprudența comunitară referitoare la posibilitatea de a imputa societății-mamă comportamentele ilicite ale filialei sale. Rezultă că raționamentul Comisiei este suficient de explicit și permite să se înțeleagă care au fost motivele pentru care a respins argumentele prezentate de Elf Aquitaine.

87 În ceea ce privește pretinsa nemotivare a respingerii argumentelor societății Elf Aquitaine, trebuie să se constate că, în cadrul considerentului (257) al deciziei [în litigiu], Comisia a menționat respectivele argumente astfel cum fuseseră prezentate de Elf Aquitaine în răspunsul său la comunicarea privind obiecțiunile. Comisia a răspuns acestor argumente în cadrul considerentelor (258)-(261) ale deciziei [în litigiu].

88 În special, trebuie subliniat că Comisia a considerat că Elf Aquitaine s-a limitat să formuleze simple afirmații și că documentele pe care le prezentase nu ofereau decât o imagine generală privind gestionarea comercială a societății.

89 Un astfel de răspuns la argumentele invocate de Elf Aquitaine, chiar dacă este succint, permite să se înțeleagă care sunt motivele pentru care Comisia a respins respectivele argumente. Astfel, Comisia a dat un răspuns cu privire la aspectele esențiale ale argumentelor societății Elf Aquitaine, luând în considerare toate elementele de probă prezentate de aceasta.

90 În orice caz, Comisia nu avea obligația să răspundă la toate criticile formulate de reclamantă. Astfel, Comisia nu este obligată să ia poziție cu privire la toate argumentele invocate în fața sa de persoanele interesate, ci este suficient ca aceasta să expună situația de fapt și considerațiile juridice care prezintă o importanță esențială în economia deciziei […]".

10 La punctele 97-99 din hotărârea atacată, Tribunalul a respins al treilea motiv invocat, întemeiat pe contradicția existentă în cadrul motivării între imputarea încălcării societății Elf Aquitaine și recunoașterea participării cu un nivel redus de răspundere a societății Atofina la încălcare. În această privință, Tribunalul a considerat printre altele, la punctul 97 din hotărârea atacată:

„[…] nu este important nivelul de răspundere al personalului care a participat la încălcare, întrucât nu o relație de instigare privind încălcarea între societatea-mamă și filiala sa, nici, cu atât mai puțin, o implicare a celei dintâi în respectiva încălcare, ci faptul că acestea constituie o singură întreprindere în sensul articolului 81 CE permite Comisiei să adreseze societății-mamă a unui grup de societăți decizia prin care se aplică amenzi. Prin urmare, faptul că societatea-mamă nu avea cunoștință de încălcarea săvârșită de filiala sa nu poate fi suficient pentru a exclude răspunderea acesteia."

11 Afirmații asemănătoare se regăsesc, în alte contexte, la punctele 52, 167 și 186 din hotărârea atacată.

12 Astfel cum reiese din cuprinsul punctului 100 din hotărârea atacată, al patrulea motiv invocat în fața Tribunalului, întemeiat pe o încălcare a normelor privind imputabilitatea încălcărilor săvârșite de o filială societății sale mamă, cuprindea trei aspecte.

13 În cadrul primului aspect, reclamanta a susținut în special că Comisia nu dispune de o marjă discreționară pentru a stabili criteriului pertinent în ceea ce privește imputabilitatea încălcărilor.

14 Tribunalul a respins acest aspect al motivului la punctele 105-109 din hotărârea atacată. La punctul 105 din hotărârea atacată, Tribunalul a arătat următoarele:

„[...] Comisia nu pretinde că dispune de puterea discreționară de a imputa unei societăți răspunderea pentru încălcările săvârșite de o altă societate. Astfel, afirmația Comisiei cuprinsă în considerentul (260) al deciziei [în litigiu], potrivit căreia dispunea de o «marjă discreționară în ceea ce privește imputarea răspunderii societății-mamă în astfel de condiții», a fost făcută numai după ce Comisia a subliniat, în cadrul considerentului (258) al deciziei [în litigiu], că reclamanta nu a reușit să răstoarne prezumția privind autonomia filialei sale. În plus, din decizia [în litigiu] reiese în mod clar că observația formulată în cadrul considerentului (260) urmărea numai să respingă argumentul întemeiat pe faptul că, într-o serie de decizii anterioare adresate societății Atofina, comportamentul acesteia din urmă nu fusese imputat societății-mamă. În plus, Comisia a indicat, în cursul ședinței și în înscrisurile depuse, că susținea efectiv poziția că marja sa de apreciere se exercită în momentul în care, atunci când este în măsură să impute răspunderea pentru o încălcare mai multor societăți ale unui grup, alege să o impute tuturor societăților grupului sau numai celor care au participat direct la încălcare."

15 La punctele 121-126 din hotărârea atacată, Tribunalul a respins ca nefondat al doilea aspect al celui de al patrulea motiv invocat, întemeiat pe faptul că aplicarea prezumției de imputabilitate, nesusținută de elemente de probă concrete, ar încălca principiul autonomiei filialei.

16 Al treilea aspect al celui de al patrulea motiv era întemeiat pe o încălcare a regimului probatoriu aplicabil în ceea ce privește imputabilitatea încălcărilor în cadrul grupurilor de societăți. Tribunalul a respins acest aspect al motivului la punctele 150-176 din hotărârea atacată.

17 În acest cadru, la punctul 157 din hotărârea atacată, Tribunalul a stabilit:

„[...] critica reclamantei potrivit căreia Comisia a încălcat regimul probatoriu aplicabil în ceea ce privește imputabilitatea încălcărilor în cadrul grupurilor de societăți nu poate fi primită. Astfel, în măsura în care, la data săvârșirii încălcării, aproape întreg capitalul era deținut de Elf Aquitaine, Comisia putea în mod întemeiat să prezume inexistența unei autonomii a reclamantei și să considere că Elf Aquitaine era cea care trebuia să prezinte dovezi care să demonstreze că filiala sa își stabilea în mod autonom linia de acțiune pe piață."

18 La punctul 158 din hotărârea atacată, Tribunalul a considerat că acestea erau condițiile în care trebuiau analizate elementele de probă prezentate de Elf Aquitaine pentru a răsturna prezumția utilizată de Comisie. În acest scop, la punctul 159 din hotărârea atacată, Tribunalul a subliniat următoarele:

„[...] Comisia reia, în cadrul considerentului (257) al deciziei [în litigiu], argumentele prezentate de Elf Aquitaine în răspunsul său la comunicarea privind obiecțiunile, în special argumentele că aceasta nu ar fi participat niciodată, nici direct, nici indirect, la înțelegerea privind AMCA, că ar fi un «holding propriu-zis», fără funcții operaționale, că Atofina ar dispune de completă autonomie în ceea ce privește politica sa comercială și comportamentul său pe piață, că documentele cuprinse în dosarul Comisiei se refereau exclusiv la Atofina și că terții considerau de asemenea că numai Atofina acționa pe piață. În consecință, Comisia ajunge, în cadrul considerentului următor, la

concluzia că aceste argumente sunt simple afirmații care nu înlătură prezumția că Elf Aquitaine este responsabilă pentru acțiunile filialei sale și subliniază că documentele care oferă o imagine generală privind gestionarea comercială sunt insuficiente pentru a înlătura această prezumție."

19 În continuare, la punctele 160-176 din hotărârea atacată, Tribunalul a respins mai multe argumente invocate de reclamantă pentru a răsturna prezumția aplicată în privința sa în decizia în litigiu.

20 La punctele 184-188 și 192-199 din hotărârea atacată, Tribunalul a respins cele trei aspecte ale celui de al cincilea motiv invocat de reclamantă, întemeiate pe încălcarea principiului răspunderii pentru fapta proprie, a principiului legalității și, respectiv, a principiului prezumției de nevinovăție.

21 La punctele 200-207 din hotărârea atacată, Tribunalul a respins al șaselea motiv invocat de reclamantă, întemeiat pe încălcarea principiului bunei administrări.

22 Astfel cum reiese din cuprinsul punctului 208 din hotărârea atacată, prin intermediul celui de al șaptelea motiv invocat, reclamanta a susținut că noua abordare a Comisiei privind criteriul imputabilității încălcărilor săvârșite de filialele din cadrul unor grupuri societăților lor mamă, așa cum a fost aplicată în decizia în litigiu, dădea naștere unei stări de insecuritate juridică, astfel încât Tribunalul trebuia să anuleze decizia în litigiu în măsura în care se referea la reclamantă. Astfel, Comisia ar aplica criterii de imputabilitate diferite de cele reținute în decizia în litigiu în privința societăților Akzo Nobel NV și Clariant AG și de cele aplicate în ceea ce privește societatea Atofina în decizia sa C(2003) 4570 final din 10 decembrie 2003 privind o procedură de aplicare a articolului 81 din Tratatul CE și a articolului 53 din Acordul privind SEE (cazul COMP/E-2/37.857 – Peroxizi organici) (JO 2005, L 110, p. 44, denumită în continuare „decizia peroxizi organici").

23 Respingând acest motiv la punctele 210-216 din hotărârea atacată, Tribunalul a stabilit, printre altele, la punctul 213 din hotărârea atacată:

„În speță, chiar dacă Comisia a decis să impute răspunderea pentru încălcarea constatată întreprinderii formate din societatea-mamă și din filiala sa, deși practica sa anterioară era să nu facă acest lucru, decizia sa nu încalcă totuși principiul securității juridice. […] Prin urmare, în măsura în care, în speță, Comisia a considerat în mod corect că Elf Aquitaine și filiala sa Arkema constituiau împreună o întreprindere și a stabilit că cele două societăți erau obligate în comun și în solidar la plata unei amenzi, Comisia nu a încălcat principiul securității juridice."

24 La punctul 220 și următoarele din hotărârea atacată, Tribunalul a respins, pe rând, al optulea, al nouălea, al zecelea și al unsprezecelea motiv invocate de reclamantă, înainte de stabili, la punctul 244 din hotărârea atacată, că acțiunea formulată trebuia respinsă în totalitate.

Concluziile părților

25 Prin intermediul recursului formulat, recurenta solicită Curții:

— în principal, anularea în totalitate a hotărârii atacate;

— admiterea concluziilor prezentate în primă instanță;

— anularea, în consecință, a articolului 1 litera (d), a articolului 2 litera (c), a articolului 3 și a articolului 4 punctul 9 din decizia în litigiu;

— în subsidiar, anularea sau reducerea, în temeiul competenței sale de fond, a amenzii de 45 de milioane de euro, la plata căreia au fost obligate în comun și în solidar Arkema și Elf Aquitaine prin articolul 2 litera (c) din decizia în litigiu, și

— în orice caz, obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată, inclusiv a celor suportate de recurentă în procedura desfășurată în fața Tribunalului.

26 Comisia solicită Curții:

— respingerea recursului și

— obligarea recurentei la plata cheltuielilor de judecată.

Cu privire la recurs

27 În principal, recurenta invocă cinci motive, întemeiate pe:

— săvârșirea de către Tribunal a unei erori de drept constând în faptul că acesta nu ar fi ținut seama în mod adecvat de caracterul represiv al sancțiunilor aplicate în temeiul articolului 101 TFUE;

— încălcarea dreptului la apărare, rezultată din greșita interpretare a principiului echității și a principiului egalității armelor;

— săvârșirea unor erori de drept referitoare la obligația de motivare;

— încălcarea articolului 263 TFUE, rezultată ca urmare a nerespectării limitelor controlului legalității și, respectiv,

— încălcarea normelor aplicabile în ceea ce privește imputabilitatea sancțiunilor din domeniul dreptului concurenței.

28 În subsidiar, recurenta invocă un al șaselea motiv, susținând că erorile de drept și încălcările comise de Tribunal trebuie cel puțin să ducă la anularea sau la reducerea amenzii aplicate recurentei.

Cu privire la primul motiv, întemeiat pe săvârșirea de către Tribunal a unei erori de drept constând în faptul că acesta nu ar fi ținut seama în mod adecvat de caracterul represiv al sancțiunilor aplicate în temeiul articolului 101 TFUE

Argumentele părților

29 Recurenta susține că nu poate fi contestat caracterul represiv – în sensul articolului 6 alineatul (1) din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 (denumită în continuare „CEDO”) – al sancțiunilor aplicate în temeiul articolului 101 TFUE.

30 În aceste condiții, potrivit recurentei, Tribunalul a aplicat în mod greșit, în special la punctele 185-187, precum și la punctele 194 și 197 din hotărârea atacată, principiul răspunderii pentru fapta proprie și cel al caracterului personal al pedepselor, precum și prezumția de nevinovăție garantate de articolul 6 alineatele (1) și (2) din CEDO.

31 Astfel, pe de o parte, la modul general, Tribunalul ar fi aplicat în mod greșit aceste din urmă principii numai întreprinderii formate din Elf Aquitaine și din Arkema, adică unei entități lipsite de personalitate juridică, și nu acestor două societăți privite ca persoane juridice distincte, care ar fi singurele care au caracteristicile necesare pentru a putea beneficia în mod efectiv și concret de drepturile subiective rezultate din principiile sus-menționate. Astfel, Tribunalul ar fi anulat caracterul efectiv și concret al drepturilor subiective rezultate din principiile menționate anterior prin faptul că nu a permis să beneficieze de acestea singurele entități care aveau caracteristicile necesare în această privință, ceea ce i-ar fi permis în final să limiteze dreptul de acces la o instanță.

32 Pe de altă parte, mai concret, abordarea menționată mai sus ar fi determinat Tribunalul să excludă recurenta din domeniul de aplicare:

— al principiului prezumției de nevinovăție, prin faptul că nu a acordat, în ceea ce o privește, nicio valoare investigației prealabile și

— al principiului răspunderii pentru fapta proprie și al celui al caracterului personal al pedepselor, prin faptul că a afirmat, la punctele 97, 152, 167 și 186 din hotărârea atacată, că imputarea răspunderii unei societăți-mamă nu se întemeiază pe „o relație de instigare privind încălcarea între societatea-mamă și filiala sa, nici, cu atât mai puțin, [pe] o implicare a celei dintâi în respectiva încălcare”, excluzând astfel pertinența seriei de indicii invocate de recurentă prin care aceasta urmărea

să demonstreze că nu a săvârșit personal nicio încălcare, că nu avea cunoștință de săvârșirea încălcării în litigiu și că filiala sa dispunea de autonomie pe piață.

33 În plus, recurenta susține că Tribunalul nu putea în mod valabil, la punctele 210 și 212 din hotărârea atacată, să invoce împotriva unui justițiabil principiul eficienței dreptului concurenței al Uniunii pentru a restrânge drepturile fundamentale ale acestuia în favoarea unei extinderi a competențelor Comisiei.

34 Comisia susține în special că primul motiv de recurs nu corespunde unui motiv invocat în primă instanță și că nu se referă direct la nicio parte a hotărârii atacate.

Aprecierea Curții

35 În conformitate cu articolul 113 alineatul (2) din Regulamentul de procedură al Curții, recursul nu poate modifica obiectul litigiului dedus judecății Tribunalului. Astfel, în cadrul recursului, competența Curții este limitată la aprecierea soluției legale date cu privire la motivele dezbătute în fața primei instanțe. O parte nu poate, așadar, să modifice obiectul respectivului litigiu invocând pentru prima dată în fața Curții un motiv pe care ar fi putut să îl invoce în fața Tribunalului, însă nu a făcut-o, întrucât aceasta ar echivala cu a-i permite să sesizeze Curtea, a cărei competență în materie de recurs este limitată, cu un litigiu mai extins decât cel cu care a fost învestit Tribunalul (a se vedea în acest sens în special Hotărârea din 1 iunie 1994, Comisia/Brazzelli Lualdi și alții, C-136/92 P, Rec., p. I-1981, punctul 59, Hotărârea din 30 martie 2000, VBA/VGB și alții, C-266/97 P, Rec., p. I-2135, punctul 79, precum și Hotărârea din 14 octombrie 2010, Deutsche Telekom/Comisia, C-280/08 P, Rep., p. I-9555, punctul 34). Prin urmare, un astfel de motiv trebuie considerat inadmisibil în etapa recursului.

36 În speță, prin intermediul primului motiv invocat, recurenta nu critică faptul că Tribunalul ar fi negat caracterul „penal", în sensul jurisprudenței referitoare la articolul 6 din CEDO, al amenzilor aplicate în temeiul articolului 81 CE, ci, în esență, faptul că a încălcat drepturile fundamentale de care aceasta beneficiază în calitate de persoană juridică considerată răspunzătoare pentru o încălcare ce determină sancțiuni care, în opinia sa, au un astfel de caracter. În măsura în care, privit din această perspectivă, prezentul motiv nu modifică obiectul litigiului dedus judecății Tribunalului, nu se impune respingerea acestuia ca inadmisibil (a se vedea, prin analogie, Hotărârea din 18 ianuarie 2007, PKK și KNK/Consiliul, C-229/05 P, Rep., p. I-439, punctele 66 și 67).

37 Cu toate acestea, astfel cum reiese în special din cuprinsul punctelor 27, 87 și 99 din prezenta hotărâre, criticile specifice formulate de Elf Aquitaine în cadrul acestui motiv coincid, în esență, cu cele invocate în cadrul altor motive de recurs, în special al doilea și al cincilea. Prin urmare, întrucât aceste critici nu au o autonomie reală în raport cu celelalte motive menționate, nu este necesar să fie examinate aici.

38 Tot astfel, în măsura în care prin intermediul primului motiv se critică, la modul general, faptul că Tribunalul, în mod greșit, nu a aplicat principiul răspunderii pentru fapta proprie și principiul caracterului personal al pedepselor, precum și prezumția de nevinovăție numai în ceea ce privește reclamanta, ci în ceea ce privește „întreprinderea" constituită, printre altele, de Elf Aquitaine și de filiala sa Arkema, acest motiv echivalează cu a invoca o încălcare gravă a acestor principii în ceea ce o privește pe recurentă și a pune în discuție interpretarea noțiunii „întreprindere", în sensul articolului 81 CE, realizată de Tribunal. Întrucât aceste afirmații coincid cu unele aspecte ale celui de al doilea și ale celui de al cincilea motiv, urmează să fie abordate în cadrul examinării acestor din urmă motive.

39 Referitor la critica formulată la punctul 33 din prezenta hotărâre, este suficient să se arate că, contrar celor susținute de recurentă, Tribunalul nu a afirmat, la punctele 210 și 212 din hotărârea atacată, că principiul eficienței dreptului concurenței al Uniunii ar putea fi invocat împotriva unui justițiabil pentru a restrânge drepturile fundamentale ale acestuia.

40 Întrucât critica menționată se bazează astfel pe o interpretare eronată a hotărârii atacate, urmează să fie respinsă ca nefondată.

41 Având în vedere cele de mai sus, urmează să fie abordat în continuare al cincilea motiv.

Cu privire la al cincilea motiv, întemeiat pe încălcarea normelor aplicabile în ceea ce privește imputabilitatea sancțiunilor din domeniul dreptului concurenței

Cu privire la primul aspect al celui de al cincilea motiv, potrivit căruia caracterul represiv al sancțiunilor aplicate în temeiul articolului 101 TFUE ar accentua caracterul inadmisibil în dreptul Uniunii al prezumției irefragabile *de facto* de răspundere aplicate recurentei

— Argumentele părților

42 Potrivit recurentei, caracterul represiv al sancțiunilor aplicate în temeiul articolului 101 TFUE și cumularea instituțională de competențe de către autoritatea însărcinată să efectueze investigația ar fi trebuit să reprezinte un obstacol absolut care să împiedice Tribunalul să valideze modul în care Comisia a aplicat prezumția de răspundere în locul cerinței dovedirii intervenției recurentei în gestionarea filialei sale.

43 Această afirmație ar fi valabilă cu atât mai mult cu cât o astfel de prezumție ar fi *de facto* irefragabilă, în măsura în care acest caracter irefragabil golește de conținut în special normele privind sarcina probei și prezumția de nevinovăție.

44 Potrivit recurentei, caracterul irefragabil al prezumției, astfel cum este interpretată de Tribunal, rezultă din combinarea următoarelor elemente:

— afirmația care figurează la punctele 86 și 150 din hotărârea atacată, potrivit căreia legătura la nivelul capitalului este suficientă în sine pentru a aplica prezumția lipsei de autonomie a filialei;

— faptul că Tribunalul a acceptat, la punctul 105 din hotărârea atacată, că există o putere discreționară a Comisiei de a imputa răspunderea pentru încălcare în cazul în care societatea-mamă deține 98 % sau mai mult din capitalul filialei sale și

— modul în care Tribunalul a apreciat, la punctul 160 și următoarele din hotărârea atacată, seria de indicii prezentate de recurentă care urmăreau să demonstreze lipsa oricărei intervenții a acesteia în gestionarea filialei sale.

45 În această din urmă privință, în opinia recurentei, Tribunalul contestă valoarea probantă a respectivei serii de indicii cerându-i să dovedească lipsa unei intervenții, ceea ce ar reprezenta în mod necesar dovedirea unui fapt negativ. Tribunalul ar impune o *probatio diabolica*, or aceasta ar fi, la modul general, inadmisibilă în sistemul probatoriu al Uniunii. Potrivit recurentei, un astfel de sistem de probă irefragabil trebuie declarat ca fiind inacceptabil în special întrucât încalcă dreptul de a avea acces la un control jurisdicțional efectiv.

46 Potrivit recurentei, Tribunalul a răsturnat în mod nelegal sarcina probei care revine autorității însărcinate să efectueze investigația, în special prin faptul că a respins pe rând toate indiciile din seria pe care recurenta ar fi prezentat-o Comisiei, în conformitate cu Hotărârea din 10 septembrie 2009, Akzo Nobel și alții/Comisia (C-97/08 P, Rep., p. I-8237, punctul 65). Astfel, potrivit recurentei, Tribunalul a creat un dezechilibru inadmisibil între, pe de o parte, recurentă, căreia i-ar reveni o sarcină imposibil de îndeplinit, și, pe de altă parte, Comisie, care ar putea să se mulțumească să utilizeze o prezumție de răspundere pentru a aplica sancțiuni represive, beneficiind în același timp de o pretinsă putere discreționară de a aplica sau de a nu aplica o astfel de prezumție.

47 Recurenta susține în plus că Tribunalul, contrar celor afirmate la punctul 171 din hotărârea atacată, nu a apreciat elementele seriei de indicii privite în ansamblul lor. Potrivit recurentei, conform cerințelor care decurg din Hotărârea Akzo Nobel și alții/Comisia, citată anterior, această serie se referea la legăturile organizatorice, economice și juridice dintre filiala sa și ea însăși pe care le consideră ca fiind de natură să demonstreze că ele nu constituie o entitate economică unică. Or, forța probantă a aceste serii de indicii ar rezulta din concordanța ansamblului indiciilor, iar nu neapărat din fiecare dintre indicii privit în mod izolat.

48 Comisia consideră că, la punctele 172 și 173 din hotărârea atacată, Tribunalul a indicat că prezumția lipsei de autonomie a filialei nu este irefragabilă. Comisia consideră de asemenea că motivul referitor la imputabilitate invocat în fața Tribunalului a fost respins deoarece, astfel cum ar reieși în special din cuprinsul punctelor 163-165, 167 și 169 din hotărârea atacată, recurenta s-ar fi limitat să se bazeze pe afirmații nesusținute de elemente de probă. Pentru Comisie, simplul fapt de a fi cerut elemente de probă în sprijinul unei simple afirmații nu transformă prezumția în cauză într-o prezumție irefragabilă.

49 Potrivit Comisiei, faptul că o societate-mamă deține totalitatea sau cvasitotalitatea capitalului unei filiale permite numai să se prezume, până la proba contrară, că aceste societăți fac parte dintr-o aceeași „întreprindere” în sensul articolului 101

alineatul (1) TFUE. În speță, recurenta nu poate critica Comisia pentru faptul că a considerat că prezumția nu a fost răsturnată, în condițiile în care s-a limitat la a face afirmații privind „autonomia" care erau insuficient demonstrate sau la a prezenta argumente nepertinente pentru a stabili dacă filiala și societatea-mamă formau o entitate economică.

50 În ceea ce privește argumentele recurentei expuse la punctul 47 din prezenta hotărâre, Comisia susține că, în realitate, recurenta pare să pună în discuție modul în care Tribunalul a apreciat probele, ceea ce ar fi inadmisibil în cadrul recursului. În plus, Tribunalul ar fi realizat o apreciere a ansamblului elementelor. Dacă nu a avut ocazia să aprecieze anumite pretinse indicii, aceasta ar fi numai deoarece, potrivit Comisiei, majoritatea acestor indicii nu erau susținute de elemente de probă.

— Aprecierea Curții

51 În măsura în care, în cadrul primului aspect al celui de al cincilea motiv, recurenta susține că a avut loc o cumulare a rolurilor Comisiei în domeniul politicii concurenței a Uniunii, trebuie să se constate că recurenta încearcă, cu încălcarea articolului 113 alineatul (2) din Regulamentul de procedură, să modifice obiectul litigiului dedus judecății Tribunalului. Prin urmare, în măsura în care se constată acest lucru, respectiva solicitare trebuie considerată inadmisibilă, în conformitate cu jurisprudența prezentată la punctul 35 din prezenta hotărâre.

52 Cu toate acestea, primul aspect al celui de al cincilea motiv trebuie considerat admisibil în măsura în care este îndreptat, independent de considerațiile legate de cumularea sus-menționată, împotriva aplicării, în cadrul hotărârii atacate, a unei prezumții potrivit căreia, în esență, o societate-mamă care deține totalitatea sau cvasitotalitatea

capitalului social al filialei sale poate fi considerată responsabilă pentru comportamentul ilicit al acestei filiale în raport cu normele Uniunii în domeniul concurenței.

53 În această privință, este necesar să fie amintit de la bun început că, potrivit jurisprudenței constante, noțiunea de întreprindere desemnează orice entitate care exercită o activitate economică, independent de statutul juridic al acestei entități și de modul său de finanțare. Cu privire la acest aspect, Curtea a precizat, pe de o parte, că noțiunea de întreprindere, plasată în acest context, trebuie să fie înțeleasă în sensul că desemnează o unitate economică, chiar dacă din punct de vedere juridic această unitate economică este constituită din mai multe persoane fizice sau juridice, și, pe de altă parte, că, în cazul în care o astfel de entitate economică încalcă normele de concurență, răspunderea pentru această încălcare revine entității respective, potrivit principiului caracterului individual al răspunderii (a se vedea Hotărârea din 20 ianuarie 2011, General Química și alții/Comisia, C-90/09 P, Rep., p. I-1, punctele 34 și 35 și jurisprudența citată, și Hotărârea din 29 martie 2011, ArcelorMittal Luxembourg/Comisia și Comisia/ArcelorMittal Luxembourg și alții, C-201/09 P și C-216/09 P, Rep., p. I-2239, punctul 95).

54 Dintr-o jurisprudență constantă rezultă că un comportament al unei filiale poate fi imputat societății-mamă în special atunci când, deși are personalitate juridică distinctă, această filială nu își decide în mod autonom comportamentul pe piață, ci aplică în esență instrucțiunile care îi sunt date de societatea-mamă, având în vedere mai ales legăturile organizatorice, economice și juridice care unesc cele două entități juridice (a se vedea Hotărârea Akzo Nobel și alții/Comisia, punctul 58, și Hotărârea General Química și alții/Comisia, punctul 37, citate anterior).

55 Astfel, într-un asemenea caz, întrucât societatea-mamă și filiala sa fac parte din aceeași unitate economică și, prin urmare, formează o singură întreprindere în sensul articolului 81 CE, Comisia poate să adreseze o decizie prin care să impună amenzi

societății-mamă fără să fie necesară stabilirea implicării personale a acesteia din urmă în cadrul încălcării (a se vedea Hotărârea Akzo Nobel și alții/Comisia, punctul 59, și Hotărârea General Química și alții/Comisia, punctul 38, citate anterior).

56 În această privință, Curtea a precizat că, în cazul particular în care o societate-mamă deține 100 % din capitalul filialei sale care a săvârșit o încălcare a normelor de concurență ale Uniunii, pe de o parte, această societate-mamă poate exercita o influență decisivă asupra comportamentului acestei filiale și, pe de altă parte, există o prezumție relativă potrivit căreia societatea-mamă respectivă exercită în mod efectiv o astfel de influență (denumită în continuare „prezumția exercitării efective a unei influențe decisive") (a se vedea în special Hotărârea din 25 octombrie 1983, AEG-Telefunken/Comisia, 107/82, Rec., p. 3151, punctul 50, Hotărârea Akzo Nobel și alții/Comisia, citată anterior, punctul 60, Hotărârea General Química și alții/Comisia, citată anterior, punctul 39, și Hotărârea ArcelorMittal Luxembourg/Comisia și Comisia/ArcelorMittal Luxembourg și alții, citată anterior, punctul 97).

57 În aceste condiții, este suficient să se dovedească de către Comisie că întregul capital al unei filiale este deținut de societatea-mamă a acesteia pentru a prezuma că aceasta din urmă exercită efectiv o influență decisivă asupra politicii comerciale a acestei filiale. Prin urmare, Comisia va fi în măsură să considere societatea-mamă ca fiind obligată în solidar la plata amenzii aplicate filialei sale, cu excepția cazului în care această societate-mamă, căreia îi revine obligația de a răsturna această prezumție, prezintă elemente de probă suficiente de natură să demonstreze că filiala sa se comportă în mod autonom pe piață (a se vedea Hotărârea din 16 noiembrie 2000, Stora Kopparbergs Bergslags/Comisia, C-286/98 P, Rec., p. I-9925, punctul 29, Hotărârea Akzo Nobel și alții/Comisia, citată anterior, punctul 61, Hotărârea General Química și alții/Comisia, citată anterior, punctul 40, și Hotărârea ArcelorMittal Luxembourg/Comisia și Comisia/ArcelorMittal Luxembourg și alții, citată anterior, punctul 98).

58 Reiese de asemenea din jurisprudență că, pentru a determina dacă o filială își stabilește în mod autonom comportamentul pe piață, trebuie să se ia în considerare ansamblul elementelor relevante referitoare la legăturile economice, organizatorice și juridice care unesc această filială de societatea-mamă, legături care pot varia în funcție de fiecare caz în parte și, în consecință, nu pot face obiectul unei enumerări exhaustive (a

se vedea în acest sens Hotărârea Akzo Nobel și alții/Comisia, citată anterior, punctele 73 și 74).

59 Prezumția exercitării efective a unei influențe decisive urmărește în special să asigure un echilibru între, pe de o parte, importanța obiectivului de a sancționa comportamentele contrare normelor de concurență, în special articolului 101 TFUE, și de a preveni repetarea acestora și, pe de altă parte, importanța cerințelor anumitor principii generale ale dreptului Uniunii precum, printre altele, principiul prezumției de nevinovăție, principiul caracterului personal al pedepselor și principiul securității juridice, precum și dreptul la apărare, inclusiv principiul egalității armelor. Acesta este motivul principal pentru care, astfel cum rezultă din jurisprudența constantă prezentată la punctul 56 din prezenta hotărâre, prezumția în cauză este relativă.

60 Trebuie, pe de o parte, amintit că această prezumție se bazează pe constatarea că, exceptând împrejurările cu totul excepționale, o societate care deține în totalitate capitalul unei filiale poate, având în vedere numai această participație la capital, să exercite o influență decisivă asupra comportamentului acestei filiale și, pe de altă parte, că dovada faptului că această capacitate de influențare nu este exercitată efectiv poate în mod normal să fie căutată cel mai eficient în sfera entităților împotriva cărora operează prezumția.

61 În aceste condiții, dacă ar fi suficient ca o parte interesată să răstoarne prezumția respectivă prin simple afirmații nedovedite, aceasta și-ar pierde în mare parte utilitatea.

62 Pe de altă parte, reiese din jurisprudență că o prezumție, chiar dacă este greu de răsturnat, rămâne în limite acceptabile atât timp cât este proporțională cu scopul legitim urmărit, cât timp există posibilitatea de a face proba contrară și cât timp este asigurat

dreptul la apărare (a se vedea în acest sens Hotărârea din 23 decembrie 2009, Spector Photo Group și Van Raemdonck, C-45/08, Rep., p. I-12073, punctele 43 și 44, precum și Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea Janosevic împotriva Suediei din 23 iulie 2002, *Recueil des arrêts et décisions*, 2002-VII, § 101 și următoarele).

63 În speță, din cuprinsul punctelor 46 și 47 din prezenta hotărâre reiese că recurenta nu contestă în sine legalitatea prezumției exercitării efective a unei influențe decisive astfel cum este prezentată la punctele 56 și 57 din prezenta hotărâre. Recurenta nu contestă nici aplicabilitatea, în împrejurările din speță, a unei astfel de prezumții într-un caz în care o societate-mamă deține 98 % din capitalul filialei sale.

64 În schimb, argumentele recurentei prezentate la punctele 43-47 din prezenta hotărâre se bazează pe afirmația că Tribunalul a aplicat, în fapt, o versiune irefragabilă a acestei prezumții.

65 Or, contrar celor susținute de recurentă, abordarea adoptată de Tribunal în hotărârea atacată în raport cu elementele prezentate de recurentă, privită în ansamblu, nu prezintă caracterul unei *probatio diabolica*. Astfel, după cum rezultă din cuprinsul punctului 58 din prezenta hotărâre, entitățile care intenționează să răstoarne prezumția exercitării efective a unei influențe decisive trebuie să prezinte orice element referitor la legăturile economice, organizatorice și juridice care unesc filiala în cauză de societatea-mamă pe care îl consideră ca fiind de natură să demonstreze că aceste societăți nu constituie o entitate economică unică.

66 În această privință, simplul fapt că o entitate nu prezintă, într-un anumit caz, elemente de probă de natură să răstoarne prezumția exercitării efective a unei influențe decisive nu înseamnă că respectiva prezumție nu poate fi în niciun caz răsturnată.

67 În aceste condiții, în măsura în care criticile formulate în cadrul celei de a treia liniuțe a punctului 44, precum și la punctele 45-47 din prezenta hotărâre susțin, în esență, că aprecierea de către Tribunal a argumentelor prezentate de recurentă demonstrează, prin simplul fapt al concluziei sale – negativă, din punctul de vedere al recurentei – existența unei *probatio diabolica*, acestea trebuie respinse.

68 În schimb, în măsura în care criticile menționate ar urmări, în realitate, să determine Curtea să realizeze o nouă apreciere a faptelor constatate de Tribunal, acestea trebuie considerate inadmisibile în etapa recursului. Astfel, rezultă dintr-o jurisprudență constantă că Tribunalul este singurul competent, pe de o parte, să constate faptele, cu excepția cazului în care inexactitatea materială a constatărilor sale ar rezulta din înscrisurile aflate la dosar, și, pe de altă parte, să aprecieze aceste fapte. Constatarea acestor fapte nu constituie, așadar, cu excepția cazului denaturării elementelor de probă care i-au fost prezentate, o chestiune de drept supusă ca atare controlului Curții (a se vedea în special Hotărârea din 23 aprilie 2009, AEPI/Comisia, C-425/07 P, Rep., p. I-3205, punctul 44 și jurisprudența citată).

69 În măsura în care, pe de altă parte, criticile respective ar putea fi interpretate în sensul că prin intermediul lor se invocă încălcarea de către Tribunal a limitelor controlului său jurisdicțional, ele coincid cu al patrulea motiv de recurs și, în consecință, nu este necesar să fie examinate în mod independent în cadrul prezentului aspect al celui de al cincilea motiv.

70 În ceea ce privește critica prezentată în cadrul primei liniuțe a punctului 44 din prezenta hotărâre, potrivit căreia cuantumul participării la capitalul filialei ar fi suficient, în sine, pentru a face să funcționeze prezumția exercitării efective a unei influențe decisive, este necesar să se sublinieze că faptul că este greu să se facă proba contrară necesară pentru a răsturna o prezumție nu înseamnă, în sine, că această prezumție este de fapt irefragabilă, mai ales atunci când entitățile împotriva cărora acționează prezumția sunt cele mai în măsură să caute această probă în propria lor sferă de activitate.

71 În ceea ce privește al doilea element invocat de recurentă pentru a demonstra că prezumția aplicată de Tribunal are de fapt caracter irefragabil, element prezentat în cadrul celei de a doua liniuțe a punctului 44 din prezenta hotărâre, este necesar să se sublinieze că, presupunând că Tribunalul ar fi acceptat, la punctul 105 din hotărârea atacată, existența puterii discreționare a Comisiei la care se face referire în cadrul celei de a doua liniuțe menționate, o astfel de acceptare sau o astfel de putere nu ar avea nicio consecință asupra răspunsului la întrebarea dacă prezumția aplicată în hotărârea atacată este irefragabilă. Rezultă că aceste argumente nu pot fi primite.

72 Având în vedere cele de mai sus, trebuie respins primul aspect al celui de al cincilea motiv.

Cu privire la al doilea aspect al celui de al cincilea motiv, potrivit căruia prezumția de răspundere aplicată de Tribunal, bazată pe conceptul de întreprindere, ar goli de conținut principiul autonomiei persoanelor juridice

— Argumentele părților

73 Recurenta susține că hotărârea atacată încalcă principiul subsidiarității, afectând în mod considerabil principiul autonomiei persoanelor juridice, care este unul dintre fundamentele juridice majore ale dreptului societăților al statelor membre.

74 Potrivit recurentei, eroarea de drept pe care a săvârșit-o Tribunalul a fost aceea de a susține că avea posibilitatea să decidă că trebuia să se raporteze la întreprindere pentru a hotărî să nu aplice persoanei juridice care constituia această întreprindere nici principiul autonomiei, nici dreptul la apărare.

75 Pe de altă parte, Tribunalul ar fi săvârșit o altă eroare de drept prin faptul că a considerat că este inutil să ceară Comisiei să prezinte în decizia sa indicii concrete ale lipsei de autonomie pe piață a filialei recurentei.

76 Comisia susține că principiul subsidiarității nu a fost invocat în fața Tribunalului, astfel încât încălcarea sa ar constitui un motiv nou, inadmisibil în etapa recursului. În orice caz, pe fond, acest principiu nu ar fi aplicabil în speță, Uniunea Europeană dispunând de o competență exclusivă în acest domeniu.

77 Pe de altă parte, noțiunea „întreprindere" în sensul dreptului concurenței ar fi o noțiune autonomă a dreptului Uniunii. În plus, „autonomia" unei societăți nu ar fi incompatibilă cu prezumția formulată în jurisprudență privind controlul efectiv exercitat de o societate-mamă asupra unora dintre filialele sale.

— Aprecierea Curții

78 În măsura în care prezentul aspect este întemeiat pe încălcarea principiului subsidiarității, acesta trebuie, în conformitate cu jurisprudența citată la punctul 35 din prezenta hotărâre, să fie declarat inadmisibil.

79 În continuare, trebuie să fie respinsă critica prezentată la punctul 74 din prezenta hotărâre, întrucât se referă la o considerație pe care Tribunalul nu a făcut-o, și nici măcar nu a sugerat-o, în cadrul hotărârii atacate.

80 În plus, în ceea ce privește argumentul expus la punctul 75 din prezenta hotărâre, din cuprinsul punctelor 56 și 57 din aceasta reiese că Comisia nu este obligată, pentru a face să acționeze prezumția exercitării efective a unei influențe decisive într-un caz anume, să prezinte indicii suplimentare în raport cu cele care demonstrează aplicabilitatea și funcționarea acestei prezumții (a se vedea de asemenea în acest sens Hotărârea Akzo Nobel și alții/Comisia, citată anterior, punctul 62). Prin urmare, Tribunalul nu a săvârșit o eroare prin faptul că nu a cerut, independent de elementele referitoare la funcționarea prezumției în cauză, prezentarea unor indicii concrete suplimentare privind lipsa autonomiei pe piață a filialei recurentei.

81 Pe de altă parte, în măsura în care, prin intermediul argumentului prezentat la punctul 75 menționat, se critică omisiunea de a sancționa motivarea deciziei în litigiu în ceea ce privește recurenta, acest argument coincide cu al treilea motiv, astfel încât nu este necesar să fie examinat în cadrul prezentului aspect al celui de al cincilea motiv.

82 Prin urmare, al doilea aspect al celui de al cincilea motiv trebuie respins.

Cu privire la al treilea aspect al celui de al cincilea motiv, potrivit căruia marja de apreciere conferită Comisiei pentru aplicarea prezumției de răspundere ar încălca principiul legalității și principiul securității juridice

— Argumentele părților

83 Recurenta susține că hotărârea atacată încalcă cerința referitoare la claritatea legii și la previzibilitate care ar fi impusă atât de principiul legalității, cât și de cel al securității juridice. Potrivit recurentei, din cuprinsul punctelor 97, 152, 167, 186 și 194 din

hotărârea atacată reiese că Tribunalul consideră că există două regimuri de răspundere în materia încălcărilor dreptului concurenței. Primul dintre acestea ar sancționa participarea directă a societăților-mamă la o încălcare a dreptului concurenței în calitate de coautor, o astfel de participare fiind „manifestarea voinței lor proprii". Al doilea regim ar sancționa societățile-mamă în calitate de complici la comportamentele ilicite ale filialelor lor pe care le dețin în totalitate, fără a fi însă nevoie de un act material de participare care să dea naștere complicității lor, ceea ce ar face ca această situație să poată fi asemănată cu un regim al răspunderii pentru fapta altuia.

84 Potrivit recurentei, în cazul în care un astfel de regim al răspunderii pentru fapta altuia ar exista în dreptul concurenței al Uniunii, *quod non*, acesta ar trebui să fie perfect definit și aplicat în mod clar și constant de instituții. Or, puterea discreționară recunoscută de Tribunal la punctul 105 din hotărârea atacată nu ar putea fi conciliată cu această cerință privind claritatea și constanța.

85 În această privință, recurenta critică ceea ce aceasta califică drept o „dublă confuzie" făcută de Tribunal la punctul 213 din hotărârea atacată, în primul rând, între imputarea răspunderii societății-mamă și răspunderea acesteia din urmă pentru plata amenzii și, în al doilea rând, între imputarea răspunderii și stabilirea amenzilor, în măsura în care Tribunalul justifică pretinsa marjă de apreciere a Comisiei în ceea ce privește imputarea răspunderii prin marja de apreciere în materie de amenzi.

86 Comisia consideră că, în hotărârea atacată, Tribunalul nu acordă o marjă de apreciere sau o putere discreționară Comisiei pentru a aprecia dacă sunt întrunite condițiile pentru a imputa unei societăți-mamă răspunderea pentru o încălcare. „Marja de apreciere" nu s-ar exercita decât în momentul în care, atunci când Comisia este în măsură să impute răspunderea pentru o încălcare mai multor societăți ale unui grup, alege să o impute tuturor societăților grupului sau numai unora dintre ele.

— Aprecierea Curții

87 Contrar celor susținute de recurentă, atât în cadrul prezentului aspect al celui de al cincilea motiv, cât și în cadrul primului motiv invocat în fața Curții, Tribunalul nu a stabilit, la punctele 97, 152, 167, 186 și 194 din hotărârea atacată, existența unui „regim al răspunderii pentru fapta altuia" în dreptul concurenței al Uniunii.

88 În această privință, trebuie amintit, astfel cum a indicat, în esență, Tribunalul la punctele 97, 152, 167 și 186 din hotărârea atacată și astfel cum rezultă de altfel din cuprinsul punctelor 53-55 din prezenta hotărâre, că, atunci când o societate-mamă și filiala sa fac parte dintr-o singură „întreprindere" în sensul articolului 101 TFUE, nu neapărat o relație de instigare privind încălcarea între societatea-mamă și filiala sa, nici, cu atât mai puțin, o implicare a celei dintâi în respectiva încălcare, ci faptul că respectivele societăți constituie o singură întreprindere în sensul articolului 101 TFUE permite Comisiei să adreseze societății-mamă decizia prin care se aplică amenzi.

89 În plus, din cuprinsul punctului 105 din hotărârea menționată reiese că Tribunalul nu a recunoscut în cadrul acestuia nici „puterea discreționară de a imputa unei societăți răspunderea pentru încălcările săvârșite de o altă societate" criticată de argumentele recurentei expuse la punctul 84 din prezenta hotărâre. Astfel, în cadrul punctului 105 menționat, Tribunalul a subliniat în esență că observația formulată în cadrul considerentului (260) al deciziei în litigiu urmărea numai să respingă argumentul întemeiat pe faptul că, într-o serie de decizii anterioare adresate societății Atofina, comportamentul acesteia din urmă nu fusese imputat societății-mamă. Prin faptul că s-a limitat să rețină, în esență, că Comisia nu pretindea că dispune de o putere discreționară în termenii criticați de recurentă, Tribunalul nu a afirmat, contrar a ceea ce lasă să se înțeleagă recurenta în cadrul prezentului aspect al celui de al cincilea motiv, că există în dreptul concurenței al Uniunii un „regim al răspunderii pentru fapta altuia".

90 Argumentele prezentate la punctele 83 și 84 din prezenta hotărâre se bazează, prin urmare, pe premise eronate și urmează să fie respinse.

91 Tot astfel, rezultă că, în măsura în care critica menționată la punctul 85 din prezenta hotărâre nu ar fi inadmisibilă pentru lipsă de claritate, ar trebui, în orice caz, să fie respinsă în măsura în care este legată de argumentele expuse la punctele 83 și 84 din prezenta hotărâre.

92 Prin urmare, al treilea aspect al celui de al cincilea motiv trebuie respins.

Cu privire la al patrulea aspect al celui de al cincilea motiv, potrivit căruia prezumția de răspundere ar încălca principiul egalității de tratament

Argumentele părților

93 Recurenta invocă o încălcare a principiului egalității de tratament în măsura în care Tribunalul ar fi afirmat că recurenta și celelalte societăți-mamă la care se referă decizia în litigiu fuseseră tratate într-un mod similar.

94 Potrivit Comisiei, simplul fapt că decizia în litigiu, pe lângă faptul că se referă la prezumția privind controlul exercitat în totalitate de societatea-mamă asupra filialelor

sale, a adăugat mai multe indicii în ceea ce privește societatea-mamă a grupului Akzo Nobel nu înseamnă că Comisia sau Tribunalul ar fi comis o discriminare împotriva recurentei. Aceasta ar însemna numai că indiciile pentru a imputa răspunderea cu privire la o încălcare societății Akzo Nobel NV erau mai „puternice", fără ca aceasta să implice că elementele care permiteau să se impute recurentei răspunderea pentru comportamentul ilicit al Atofina ar fi insuficiente.

— Aprecierea Curții

95 Astfel cum s-a amintit la punctul 63 din prezenta hotărâre, recurenta nu contestă în speță nici legalitatea în sine a prezumției exercitării efective a unei influențe decisive, prezentată la punctele 56 și 57 din prezenta hotărâre, nici aplicabilitatea unei astfel de prezumții într-un caz în care o societate-mamă deține 98 % din capitalul filialei sale.

96 Or, din cuprinsul punctelor 56, 57 și 80 din prezenta hotărâre reiese că punerea în aplicare a prezumției exercitării efective a unei influențe decisive nu este condiționată de prezentarea unor indicii suplimentare referitoare la exercitarea efectivă a unei influențe de către societatea-mamă (a se vedea de asemenea în acest sens Hotărârea Akzo Nobel și alții/Comisia, citată anterior, punctul 62).

97 În aceste condiții, simplul fapt că Comisia dispunea de astfel de indicii suplimentare în ceea ce privește unele societăți-mamă, dar nu și celelalte și că le-a menționat în decizia în litigiu nu constituie o eroare juridică pe care Tribunalul era obligat să o sancționeze în cadrul hotărârii atacate.

98 Rezultă că al patrulea aspect al celui de al cincilea motiv și, așadar, acest motiv în totalitate trebuie să fie respinse.

Cu privire la al doilea motiv, întemeiat pe încălcarea dreptului la apărare, rezultată din greșita interpretare a principiului echității și a principiului egalității armelor

99 Prin intermediul celui de al doilea motiv, recurenta susține că punctul 64 din hotărârea atacată este viciat de o eroare de drept ca urmare a faptului că Tribunalul încalcă principiul egalității armelor. După cum reiese în mod expres din chiar cererea de recurs, acest aspect corespunde astfel criticii, invocată în cadrul primului motiv prezentat Curții, care este expusă la punctul 32 prima liniuță din prezenta hotărâre.

100 Al doilea motiv este constituit, în esență, din două aspecte, care trebuie examinate împreună.

Argumentele părților

101 Primul aspect este întemeiat pe încălcarea dreptului la apărare al recurentei încă din prima etapă a procedurii.

102 Potrivit Elf Aquitaine, Tribunalul nu a acordat, din perspectiva dreptului la apărare al recurentei, nicio valoare investigației efectuate anterior trimiterii comunicării privind obiecțiunile. Recurenta critică faptul că Tribunalul a admis că principiul egalității armelor fusese respectat, deși recurenta a fost informată pentru prima oară cu privire la bănuielile care existau împotriva ei la momentul primirii comunicării privind obiecțiunile.

103 O astfel de încălcare a dreptului la apărare al recurentei încă din primul stadiu al procedurii administrative ar fi inadmisibilă din trei motive:

— în primul rând, caracterul represiv al sancțiunilor aplicate în temeiul articolului 101 TFUE nu ar permite Tribunalului să considere că era suficient ca garanțiile care decurg din articolul 6 din CEDO să se aplice începând cu momentul trimiterii comunicării privind obiecțiunile, excluzând etapa prealabilă a investigației;

— apoi, potrivit recurentei, dreptul de a fi atât informată, cât și audiată încă de la începutul investigației trebuia să fie asigurat cu mai multă strictețe, în condițiile în care recurenta nu fusese implicată în încălcare și ignora până și existența acesteia la momentul săvârșirii ei,

— și, în sfârșit, întrucât nu a fost prevenită cu privire la investigație și a fost informată pentru prima oară în legătură cu bănuielile care existau în privința sa abia în etapa comunicării privind obiecțiunile, recurenta nu ar fi fost în măsură să ia măsurile necesare pentru a-și pregăti în mod eficient apărarea. În această privință, Tribunalul nu ar fi răspuns la argumentele prezentate de recurentă în pledoarie, potrivit cărora aceasta ar fi putut lăsa să se piardă posibile dovezi ale autonomiei filialei sale în cursul celor patru ani de investigație care au precedat comunicarea privind obiecțiunile, ceea ce ar fi afectat în mod iremediabil dreptul său la apărare.

104 Comisia susține că, întrucât nu a efectuat în speță acte de investigare în privința recurentei, nu avea obligația să îi comunice acesteia din urmă bănuielile existente încă din etapa investigației prealabile.

105 Pe de altă parte, Comisia susține în principal că, în orice caz, chiar dacă s-ar considera ca fiind dovedită pretinsa neregulă invocată de recurentă, ar mai trebui examinat dacă o astfel de neregulă a fost de natură să afecteze în mod concret dreptul la apărare al acesteia în cadrul procedurii în litigiu. Or, posibilitatea recurentei de a încerca să răstoarne prezumția în cauză sau de a susține că această prezumție nu ar fi aplicabilă nu ar fi fost nicidecum afectată de faptul că a luat cunoștință de bănuielile care existau în privința sa numai la momentul primirii comunicării privind obiecțiunile. Potrivit Comisiei, întrucât pretinsa pierdere, în această perioadă, a elementelor de probă referitoare la autonomia filialei a fost menționată numai în cadrul ședinței, argumentul întemeiat pe aceasta ar fi inadmisibil. Pe de altă parte, o astfel de afirmație nu ar fi susținută de niciun indiciu.

106 Al doilea aspect al celui de al doilea motiv este întemeiat pe negarea necesității unei investigații imparțiale.

107 Recurenta susține în această privință că Tribunalul a exclus chiar necesitatea ca Comisia să efectueze o investigație prealabilă în mod imparțial.

108 O astfel de negare este, în opinia recurentei, inadmisibilă, întrucât, în primul rând, o investigație imparțială ar reprezenta etapa prealabilă considerată necesară pentru a permite Comisiei să adreseze, dacă este cazul, un act de acuzare precum o comunicare privind obiecțiunile.

109 În al doilea rând, prin faptul că a negat necesitatea unei astfel de investigații, Tribunalul a încălcat, potrivit recurentei, cerința desfășurării imparțiale a investigației, cerință care ar fi impusă în special de principiul egalității armelor. Prin poziția pe care a adoptat-o, Tribunalul nu ar mai efectua niciun control cu privire la caracterul imparțial al investigației, ceea ce ar fi contrar dreptului la un proces echitabil și principiului egalității. Lipsa unui astfel de control al Tribunalului cu privire la caracterul imparțial al investigației Comisiei decurge, potrivit recurentei, din faptul că Tribunalul a validat aplicarea prezumției de răspundere împotriva recurentei încă de

la începutul investigației sau chiar din momentul în care Comisia a fost informată pentru prima oară cu privire la încălcare.

110 În această privință, potrivit recurentei, caracterul în mod necesar parțial al investigației desfășurate în privința sa rezultă din concentrarea de către Direcția Generală Concurență din cadrul Comisiei a trei competențe distincte, de investigare, de acuzare și de decizie. Potrivit recurentei, o astfel de cumulare a competențelor de către Comisie nu ar putea fi admisă, ținând seama de caracterul clar represiv pe care îl au în prezent sancțiunile aplicate în temeiul articolului 101 TFUE.

111 Comisia consideră că recurenta nu a reușit să demonstreze faptul că Tribunalul a refuzat să controleze imparțialitatea investigației sale. În ceea ce privește argumentele recurentei referitoare la concentrarea de competențe de către Comisie (a se vedea punctul 110 din prezenta hotărâre), aceasta din urmă susține în principal că respectivele argumente sunt inadmisibile și, în subsidiar, că acestea sunt, în orice caz, neîntemeiate.

Aprecierea Curții

112 Potrivit unei jurisprudențe constante, drepturile fundamentale fac parte integrantă din principiile generale de drept a căror respectare este asigurată de Curte, afirmație confirmată la articolul 6 alineatul (3) TUE. Astfel, Curtea a stabilit în mod repetat că respectarea dreptului la apărare în cadrul desfășurării procedurilor administrative în materie de politică privind concurența constituie un principiu general al dreptului

Uniunii (a se vedea în special Hotărârea din 3 septembrie 2009, Prym și Prym Consumer/Comisia, C-534/07 P, Rep., p. I-7415, punctul 26, precum și jurisprudența citată).

113 În ceea ce privește o procedură de aplicare a articolului 81 CE, reiese din jurisprudență că procedura administrativă care se desfășoară în fața Comisiei se împarte în două etape distincte și succesive, care au fiecare o logică internă proprie, și anume o etapă de investigare preliminară, pe de o parte, și o etapă contradictorie, pe de altă parte. Etapa de investigare preliminară, care durează până la comunicarea privind obiecțiunile, este destinată să permită Comisiei reunirea tuturor elementelor relevante care confirmă sau nu confirmă existența unei încălcări a normelor de concurență și adoptarea unei prime poziții cu privire la orientarea, precum și la modul în care urmează să fie desfășurată în continuare procedura. În ceea ce privește etapa contradictorie, care se întinde de la momentul comunicării privind obiecțiunile până la adoptarea deciziei finale, aceasta trebuie să permită Comisiei să se pronunțe definitiv asupra încălcării imputate (a se vedea în acest sens în special Hotărârea din 15 octombrie 2002, Limburgse Vinyl Maatschappij și alții/Comisia, C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P-C-252/99 P și C-254/99 P, Rec., p. I-8375, punctele 181-183, și Hotărârea Prym și Prym Consumer/Comisia, citată anterior, punctul 27).

114 În ceea ce privește etapa investigării preliminare, Curtea a precizat că aceasta are ca punct de pornire data la care Comisia, în exercitarea competenței pe care i-a conferit-o legiuitorul Uniunii, adoptă măsuri care implică imputarea săvârșirii unei încălcări și care determină repercusiuni importante asupra situației întreprinderilor suspectate (a se vedea Hotărârea Limburgse Vinyl Maatschappij și alții/Comisia, citată anterior, punctul 182, și Hotărârea din 21 septembrie 2006, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied/Comisia, C-105/04 P, Rec., p. I-8725, punctul 38).

115 Entitatea în cauză nu este informată decât la începutul etapei contradictorii administrative, prin intermediul comunicării privind obiecțiunile, în legătură cu toate elementele esențiale pe care Comisia se întemeiază în acest stadiu al procedurii. În consecință, numai după trimiterea comunicării privind obiecțiunile, întreprinderea în cauză poate invoca pe deplin dreptul său la apărare (a se vedea în acest sens Hotărârea Limburgse Vinyl Maatschappij și alții/Comisia, citată anterior, punctele

315 și 316, Hotărârea Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied/Comisia, citată anterior, punctul 47, precum și Hotărârea din 25 ianuarie 2007, Dalmine/Comisia, C-407/04 P, Rep., p. I-829, punctul 59).

116 Cu toate acestea, măsurile de investigare adoptate de Comisie în cursul etapei de investigare preliminară, în special măsurile de verificare și solicitările de informații, pot implica prin natura lor, în anumite situații, imputarea unei încălcări a normelor Uniunii în materie de concurență și pot avea repercusiuni importante asupra situației entităților în cauză.

117 Prin urmare, este important să se evite ca dreptul la apărare să poată fi iremediabil compromis în cursul acestei etape a procedurii administrative, din moment ce măsurile de investigare adoptate pot avea un caracter decisiv pentru stabilirea probelor privind caracterul nelegal al comportamentelor întreprinderilor de natură să angajeze răspunderea acestora (a se vedea în acest sens Hotărârea din 21 septembrie 1989, Hoechst/Comisia, 46/87 și 227/88, Rec., p. 2859, punctul 15, și Hotărârea din 7 ianuarie 2004, Aalborg Portland și alții/Comisia, C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P și C-219/00 P, Rec., p. I-123, punctul 63).

118 Astfel, în ceea ce privește respectarea unui termen rezonabil, Curtea a stabilit, în esență, că aprecierea originii eventualelor obstacole în calea exercitării eficiente a dreptului la apărare nu trebuie să fie limitată la etapa contradictorie a procedurii administrative, ci trebuie extinsă la ansamblul acestei proceduri, referindu-se la durata totală a acesteia (a se vedea în acest sens Hotărârea Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied/Comisia, citată anterior, punctele 49 și 50, și Hotărârea din 21 septembrie 2006, Technische Unie/Comisia, C-113/04 P, Rec., p. I-8831, punctele 54 și 55).

119 Considerații similare se aplică aspectului dacă și în ce măsură Comisia are obligația de a furniza entității vizate, încă din etapa investigării preliminare, anumite informații cu privire la obiectul și la scopul investigării, care i-ar acorda acesteia posibilitatea de a menține eficacitatea apărării sale în cadrul etapei contradictorii.

120 Aceasta nu înseamnă însă că Comisia are, în toate cazurile, obligația să avertizeze o anumită entitate, încă înainte de adoptarea primei măsuri în privința acesteia, în legătură cu posibilitatea însăși a existenței unor măsuri de investigare sau a unor acuzații întemeiate pe dreptul concurenței al Uniunii, mai ales în cazul în care, printr-un astfel de avertisment, eficacitatea investigației Comisiei ar risca să fie compromisă în mod nejustificat (a se vedea în acest sens Hotărârea Dalmine/Comisia, citată anterior, punctul 60).

121 În plus, Curtea a stabilit deja că principiul răspunderii personale nu interzice Comisiei să aibă în vedere mai întâi sancționarea societății care este autorul unei încălcări a normelor de concurență înainte de a cerceta dacă, eventual, încălcarea poate fi imputată societății-mamă a acesteia (a se vedea Hotărârea din 24 septembrie 2009, Erste Group Bank și alții/Comisia, C-125/07 P, C-133/07 P, C-135/07 P și C-137/07 P, Rep., p. I-8681, punctul 82).

122 Astfel, în măsura în care destinatarului unei comunicări privind obiecțiunile i s-a oferit posibilitatea să își prezinte în mod eficient, în cursul procedurii contradictorii administrative, punctul de vedere asupra caracterului veridic și pertinent al faptelor și al circumstanțelor invocate de Comisie, aceasta din urmă nu este în principiu obligată, contrar celor afirmate de recurentă, să îi adreseze acestui destinatar o măsură de investigare anterior trimiterii comunicării privind obiecțiunile.

123 Această concluzie nu poate fi repusă în discuție în speță de argumentele expuse la punctele 109 și 110 din prezenta hotărâre.

124 Astfel, argumentul care figurează la punctul 110 din prezenta hotărâre trebuie considerat inadmisibil, pentru aceleași motive ca cele care figurează la punctele 35 și 51 din această hotărâre.

125 Tot astfel, în ceea ce privește argumentele expuse la punctul 109 din prezenta hotărâre, chiar dacă este adevărat că reiese din dosarul prezentat Tribunalului că recurenta a invocat în fața acestuia din urmă lipsa oricărei măsuri de investigare prealabilă adoptate direct în privința sa, nu reiese însă din dosarul menționat că recurenta a solicitat Tribunalului să sancționeze o pretinsă lipsă de imparțialitate a modului în care Comisia a instrumentat cauza sau respectiva inexistență a unei măsuri de investigare în sine.

126 Rezultă că argumentele expuse la punctul 109 menționat trebuie respinse ca inadmisibile în conformitate cu jurisprudența menționată la punctul 35 din prezenta hotărâre.

127 În ceea ce privește argumentul expus în cadrul primei liniuțe a punctului 103 din prezenta hotărâre, este suficient să se arate că acesta se referă la o considerație pe care Tribunalul nu a făcut-o sau sugerat-o în cadrul hotărârii atacate, astfel încât urmează ca acest argument să fie respins.

128 În continuare, în ceea ce privește argumentele expuse în cadrul celei de a doua liniuțe a punctului 103 din prezenta hotărâre, rezultă din cuprinsul punctelor 88 și 121 din aceasta că răspunderea personală nu interzice Comisiei ca, după ce a avut în vedere, într-o primă fază, sancționarea societății care este autorul unei încălcări a normelor de concurență, să cerceteze dacă, eventual, încălcarea poate fi imputată societății-mamă a acesteia.

129 În ceea ce privește, în sfârșit, argumentele care figurează în cadrul celei de a treia liniuțe a punctului 103 din prezenta hotărâre, chiar presupunând că acestea, în pofida jurisprudenței expuse la punctul 35 din prezenta hotărâre, ar fi admisibile în măsura în care sunt rezultatul unei completări, în cadrul ședinței desfășurate în fața Tribunalului, a unui motiv enunțat în cererea de sesizare a primei instanțe, trebuie să se constate că este vorba despre simple afirmații care nu sunt susținute de niciun element concret.

130 Aceste argumente generale, abstracte și nedetaliate nu ar fi în final de natură să demonstreze în speță existența unei încălcări a dreptului la apărare, care trebuie examinată în funcție de împrejurările specifice ale fiecărui caz în parte (a se vedea, prin analogie, Hotărârea Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied/Comisia, citată anterior, punctele 52-61).

131 Având în vedere cele de mai sus, al doilea motiv trebuie respins.

Cu privire la al treilea motiv, întemeiat pe săvârșirea unor erori de drept referitoare la obligația de motivare

Cu privire la primul aspect al celui de al treilea motiv, întemeiat pe săvârșirea unei erori de drept privind noțiunea de motivare și pe inexactitatea materială a constatărilor Tribunalului constând în faptul că acesta din urmă a considerat ca fiind suficientă motivarea succintă a deciziei în litigiu

Argumentele părților

132 Prin intermediul primului aspect al celui de al treilea motiv, recurenta susține, în primul rând, că Tribunalul s-a întemeiat în mod greșit pe o concepție eronată privind obligația de motivare.

133 Elf Aquitaine consideră că Tribunalul ar fi trebuit să constate că motivarea deciziei în litigiu referitoare la imputabilitatea încălcării în cauză recurentei era insuficientă pentru a-i permite să stabilească dacă această decizie era întemeiată sau dacă era eventual afectată de vicii de fond sau de formă.

134 Potrivit recurentei, contrar celor stabilite de Tribunal la punctele 81, 82 și 89 din hotărârea atacată, nu era suficient în speță ca aceasta să poată înțelege din decizia în litigiu numai că Comisia îi imputa exercitarea unei influențe decisive asupra politicii comerciale a societății Atofina. Dimpotrivă, întrucât decizia în litigiu nu era, spre deosebire de comunicarea privind obiecțiunile, un act pregătitor, motivarea acesteia ar fi trebuit să fie suficient de precisă pentru a permite, pe de o parte, recurentei să cunoască motivele pentru care a fost adoptată și să evalueze argumentația acesteia pentru a decide dacă să formuleze sau să nu formuleze o acțiune și, pe de altă parte, Tribunalului să exercite controlul legalității deciziei în litigiu în cazul în care aceasta i-ar fi deferită.

135 Astfel, potrivit Elf Aquitaine, această motivare trebuia să fie cu atât mai precisă cu cât (i) recurenta nu fusese prevenită cu privire la acuzațiile îndreptate împotriva sa înainte de a primi comunicarea privind obiecțiunile; (ii) aceste acuzații se bazau exclusiv pe o prezumție de răspundere care nu era susținută de niciun element de fapt concret și care s-a dovedit a fi imposibil de răsturnat; (iii) Comisia se abătea de la practica sa decizională obișnuită și (iv) decizia în litigiu afecta mai multe drepturi fundamentale ale recurentei.

136 În ceea ce privește al treilea argument enumerat în cadrul subpunctului (iii) al punctului precedent din prezenta hotărâre, recurenta susține în special că Comisia a recunoscut, în considerentul (574) al Deciziei din 1 octombrie 2008 privind o procedură în temeiul articolului 81 din Tratatul de instituire a Comunității Europene și al articolului 53 din Acordul privind SEE (COMP/C.39181 – Ceară de lumânări) (rezumat publicat în JO 2009, C 295, p. 17), că decizia în litigiu reprezintă o schimbare în raport cu practica sa decizională anterioară, în special în ceea ce privește recurenta. În această

privință, recurenta face de asemenea trimitere la decizia peroxizi organici (citată la punctul 22 din prezenta hotărâre), în care, în împrejurări foarte asemănătoare celor din speță, nu i-ar fi fost adresată nicio critică pentru comportamentul coluziv al filialei sale, Atofina.

137 Elf Aquitaine susține, în al doilea rând, că constatarea Tribunalului cu privire la caracterul suficient al motivării deciziei în litigiu se bazează pe constatări de fapt care sunt inexacte din punct de vedere material, în măsura în care, potrivit recurentei, această motivare ar fi nu numai succintă, ci insuficientă sau chiar total inexistentă.

138 Pe de o parte, în decizia în litigiu nu s-ar fi dat niciun răspuns anumitor argumente specifice invocate ca urmare a comunicării privind obiecțiunile.

139 Pe de altă parte, Comisia s-ar fi limitat, în decizia în litigiu, să respingă în totalitate și fără nicio explicație celelalte argumente ale recurentei, într-un mod general și indistinct. De exemplu, Comisia nu ar indica ce documente, dintre cele care i-au fost prezentate, nu ar oferi, în opinia sa, „decât o imagine generală privind gestionarea comercială".

140 Prin urmare, potrivit recurentei, Tribunalul ar fi trebuit să anuleze decizia în litigiu ca fiind nemotivată.

141 Comisia consideră, în primul rând, că prezentul aspect trebuie declarat inadmisibil, întrucât nu ar identifica cu precizie elementele criticate din hotărârea atacată sau argumentele juridice invocate în susținerea sa.

142 Comisia susține, în continuare, că jurisprudența și practica decizională a Comisiei în materia răspunderii societăților-mamă erau bine cunoscute încă de la începutul procedurii care a dus la adoptarea deciziei în litigiu.

143 Potrivit Comisiei, chiar dacă nu pare că ar exista, din punctul de vedere al faptelor pertinente, diferențe obiective importante între procedura care a dus la adoptarea deciziei în litigiu și cea care s-a aflat la originea deciziei peroxizi organici, diferența de abordare a Comisiei din cadrul deciziei în litigiu s-ar putea explica, pe de o parte, prin faptul că Hotărârea Tribunalului din 30 septembrie 2003, Michelin/Comisia (T-203/01, Rec., p. II-4071), a fost pronunțată între data comunicării privind obiecțiunile aferentă deciziei peroxizi organici și data comunicării privind obiecțiunile aferentă deciziei în litigiu și, pe de altă parte, printr-o schimbare de abordare din partea Comisiei în jurul anilor 2002 și 2003.

Aprecierea Curții

144 Potrivit unei jurisprudențe constante, din articolul 256 TFUE, din articolul 58 primul paragraf din Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene și din articolul 112 alineatul (1) litera (c) din Regulamentul de procedură rezultă că un recurs trebuie să indice cu precizie elementele criticate din hotărârea a cărei anulare se solicită, precum și argumentele juridice care susțin în mod concret această cerere (a se vedea în special Hotărârea din 1 iulie 2010, Knauf Gips/Comisia, C-407/08 P, Rep., p. I-6375, punctul 43 și jurisprudența citată).

145 Contrar afirmației Comisiei expuse la punctul 141 din prezenta hotărâre, prezentul aspect îndeplinește cerințele stabilite de această jurisprudență și este admisibil.

146 În ceea ce privește fondul, trebuie amintit de la bun început că obligația de motivare prevăzută la articolul 253 CE constituie o normă fundamentală de procedură care trebuie diferențiată de problema temeiniciei motivării, aceasta din urmă ținând de legalitatea pe fond a actului în litigiu (a se vedea Hotărârea din 2 aprilie 1998, Comisia/Sytraval și Brink's France, C-367/95 P, Rec., p. I-1719, punctul 67, și Hotărârea din 22 martie 2001, Franța/Comisia, C-17/99, Rec., p. I-2481, punctul 35).

147 Din această perspectivă, motivarea impusă la articolul 253 CE trebuie să fie adaptată naturii actului în cauză și trebuie să menționeze în mod clar și neechivoc raționamentul instituției care a emis actul, astfel încât să dea posibilitatea persoanelor interesate să ia cunoștință de temeiurile măsurii luate, iar instanței competente să își exercite controlul (a se vedea Hotărârea Franța/Comisia, citată anterior, punctul 35, și Hotărârea Deutsche Telekom/Comisia, citată anterior, punctul 130).

148 Astfel, în cadrul deciziilor individuale, dintr-o jurisprudență constantă reiese că obligația de a motiva o decizie individuală are ca scop, în afară de a permite un control judiciar, să furnizeze persoanei interesate indicații suficiente pentru a ști dacă decizia prezintă eventuale vicii care să permită să i se conteste validitatea (a se vedea în acest sens în special Hotărârea din 2 octombrie 2003, Corus UK/Comisia, C-199/99 P, Rec., p. I-1177, punctul 145, și Hotărârea din 28 iunie 2005, Dansk Rørindustri și alții/Comisia, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P-C-208/02 P și C-213/02 P, Rec., p. I-5425, punctul 462).

149 Prin urmare, în principiu, motivarea trebuie comunicată persoanei interesate în același timp cu decizia cauzatoare de prejudiciu. Lipsa motivării nu poate fi remediată prin faptul că persoana interesată află care este motivarea deciziei în cursul procedurii în fața instanțelor Uniunii (a se vedea Hotărârea din 26 noiembrie 1981, Michel/Parlamentul European, 195/80, Rec., p. 2861, punctul 22, Hotărârea din 26 septembrie 2002, Spania/Comisia, C-351/98, Rec., p. I-8031, punctul 84, Hotărârea din 29 aprilie 2004, IPK-München și Comisia, C-199/01 P și C-200/01 P, Rec., p. I-4627, punctul 66, precum și Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia, citată anterior, punctul 463).

150 Potrivit unei jurisprudențe constante, cerința motivării trebuie apreciată în funcție de împrejurările cauzei, în special de conținutul actului, de natura motivelor invocate și de interesul de a primi explicații propriu destinatarului actului sau altor persoane vizate în mod direct și individual de acesta. Nu este obligatoriu ca motivarea să specifice toate elementele de fapt și de drept pertinente, în măsura în care problema dacă motivarea unui act respectă condițiile impuse de articolul 253 CE trebuie să fie apreciată nu numai prin prisma modului de redactare, ci și în funcție de contextul său, precum și de ansamblul normelor juridice care guvernează materia respectivă (a se vedea printre altele Hotărârea Comisia/Sytraval și Brink's France, citată anterior, punctul 63, Hotărârea din 10 iulie 2008, Bertelsmann și Sony Corporation of America/Impala, C-413/06 P, Rep., p. I-4951, punctele 166 și 178, precum și Hotărârea Deutsche Telekom/Comisia, citată anterior, punctul 131).

151 Astfel cum reiese de asemenea din jurisprudență, motivarea unui act trebuie însă să fie logică și, în special, să nu prezinte contradicții interne care să împiedice înțelegerea adecvată a motivelor care au stat la baza adoptării acestui act (a se vedea, prin analogie, Hotărârea Bertelsmann și Sony Corporation of America/Impala, citată anterior, punctul 169, precum și jurisprudența citată).

152 Atunci când, precum în speță, o decizie de aplicare a normelor Uniunii din materia dreptului concurenței privește o pluralitate de destinatari și se referă la imputabilitatea încălcării, aceasta trebuie să cuprindă o motivare suficientă în raport cu fiecare dintre destinatari, în special cu aceia dintre destinatari care, potrivit deciziei respective, trebuie să poarte răspunderea pentru această încălcare. Astfel, în privința unei societăți-mamă considerate responsabilă pentru comportamentul ilicit al filialei sale, o asemenea decizie trebuie, în principiu, să conțină o prezentare detaliată a motivelor de natură să justifice imputabilitatea încălcării societății respective (a se vedea, prin analogie, Hotărârea din 2 octombrie 2003, Aristrain/Comisia, C-196/99 P, Rec., p. I-11005, punctele 93-101).

153 În ceea ce privește, mai precis, o decizie a Comisiei care se bazează în mod exclusiv, în raport cu anumiți destinatari, pe prezumția exercitării efective a unei influențe decisive, trebuie să se constate că, pentru ca această prezumție să nu devină în fapt

irefragabilă, Comisia trebuie în orice caz să le prezinte în mod adecvat acestor destinatari motivele pentru care elementele de fapt și de drept invocate nu au fost suficiente pentru a răsturna respectiva prezumție. Obligația Comisiei de a-și motiva deciziile cu privire la acest aspect rezultă în special din caracterul relativ al prezumției menționate, a cărei răsturnare ar necesita ca persoanele interesate să prezinte o probă referitoare la legăturile economice, organizatorice și juridice dintre societățile în cauză.

154 Cu toate acestea, trebuie amintit că Comisia nu este totuși obligată într-un astfel de context să se pronunțe cu privire la elemente care nu au în mod evident legătură cu cauza, care sunt lipsite de semnificație sau care sunt în mod clar secundare (a se vedea, prin analogie, Hotărârea Comisia/Sytraval și Brink's France, citată anterior, punctul 64, Hotărârea din 1 iulie 2008, Chronopost și La Poste/UFEX și alții, C-341/06 P și C-342/06 P, Rep., p. I-4777, punctul 89, precum și Hotărârea Bertelsmann și Sony Corporation of America/Impala, citată anterior, punctul 167).

155 Pe de altă parte, reiese din jurisprudență că, deși o decizie a Comisiei care se încadrează într-o practică decizională constantă poate fi motivată în mod succint, în special prin referire la această practică, atunci când aceasta este în mod considerabil mai extinsă decât deciziile precedente, Comisia trebuie să își dezvolte în mod explicit raționamentul (a se vedea în special Hotărârea din 26 noiembrie 1975, Groupement des fabricants de papiers peints de Belgique și alții/Comisia, 73/74, Rec., p. 1491, punctul 31, și Hotărârea din 11 decembrie 2008, Comisia/Département du Loiret, C-295/07 P, Rep., p. I-9363, punctul 44).

156 Prin intermediul prezentului aspect al celui de al treilea motiv, recurenta susține, în esență, că Tribunalul ar fi trebuit să sancționeze insuficiența motivării care afectează decizia în litigiu în măsura în care aceasta se referă la recurentă.

157 Astfel cum reiese din cuprinsul punctului 87 din hotărârea atacată și din elementele dosarului prezentat Tribunalului, argumentele invocate de recurentă ca răspuns la comunicarea privind obiecțiunile în scopul de a răsturna prezumția aplicată de

Comisie sunt enumerate, în mod succint, în cadrul considerentului (257) al deciziei în litigiu. Poziția Comisiei cu privire la aceste elemente figurează în cadrul considerentelor (258)-(261) ale acestei decizii.

158 În raport cu aceste considerente, după ce a expus cea mai mare parte a conținutului considerentului (258) al deciziei menționate la punctul 85 din hotărârea atacată, Tribunalul constată, la punctul următor, că, „deși a afirmat în mod explicit, în cadrul [considerentului menționat], că deținerea a 98 % din capital era suficientă pentru a imputa societății Elf Aquitaine răspunderea pentru acțiunile societății Atofina, Comisia a precizat totuși, în continuarea considerentului menționat, că probele aduse de reclamantă nu permiteau răsturnarea prezumției".

159 Chiar dacă este adevărat că, în cadrul considerentelor (259)-(261) ale deciziei în litigiu, Comisia răspunde la unele dintre argumentele invocate în fața sa de recurentă, nu este mai puțin adevărat că aceste considerente nu răspund mai multor alte argumente în privința cărora singura luare de poziție care figurează în decizia în litigiu este reprezentată de considerentul (258) menționat. În conformitate cu jurisprudența expusă la punctele 54-58 din prezenta hotărâre, aceste argumente se refereau în special la aspecte economice, organizatorice și juridice pentru a demonstra că, la momentul la care au avut loc faptele din speță, Atofina își decidea în mod autonom comportamentul pe piață și nu aplica în esență instrucțiunile care îi erau date de societatea sa mamă.

160 În esență, este vorba despre următoarele argumente:

— Elf Aquitaine nu ar fi decât un „holding propriu-zis", fără funcții operaționale, în cadrul unui grup caracterizat de o gestionare descentralizată a filialelor sale;

— gestionarea activității pe piață a societății Atofina nu ar fi fost supusă instrucțiunilor venite din partea Elf Aquitaine;

— Elf Aquitaine nu ar fi fost informată de Atofina cu privire la acțiunea acesteia pe piață;

— Atofina ar dispune de posibilitatea de a încheia contracte fără autorizarea prealabilă a Elf Aquitaine;

— Atofina ar dispune de autonomie financiară în raport cu Elf Aquitaine;

— Atofina și-ar fi definit întotdeauna în mod autonom strategia juridică și

— percepția terților.

161 Este adevărat că, astfel cum reiese din cuprinsul punctelor 150 și 154 din prezenta hotărâre și astfel cum arată Tribunalul la punctul 90 din hotărârea atacată, Comisia nu este în mod necesar obligată să ia poziție cu privire la toate argumentele invocate în fața sa de persoanele interesate.

162 Cu toate acestea, reiese de asemenea din cuprinsul punctului 150 din prezenta hotărâre că cerința motivării trebuie apreciată în funcție de împrejurările cauzei.

163 Potrivit recurentei, decizia în litigiu și procedura în cadrul căreia se înscrie sunt caracterizate în special de faptul că respectiva decizie s-a abătut de la practica decizională obișnuită a Comisiei, mai ales prin faptul că s-a bazat în privința recurentei numai pe o prezumție de răspundere pentru acțiunile filialei sale, fără să aducă elemente suplimentare care să demonstreze o intervenție în comportamentul comercial al acestei filiale.

164 În această privință, Comisia susține că jurisprudența și practica sa decizională în materia răspunderii societăților-mamă erau bine cunoscute încă de la începutul procedurii care a dus la adoptarea deciziei în litigiu. Cu toate acestea, în memoriile sale, aceasta arată că „practica Comisiei în ceea ce privește utilizarea prezumției bazate pe deținerea în totalitate a capitalului nu era întotdeauna identică". În plus, chiar dacă Comisia afirmă că a decis, „în jurul anilor 2002-2003", să aplice o astfel de prezumție într-un mod mai sistematic, aceasta nu face trimitere la nicio decizie sau alt document care ar evidenția o astfel de schimbare de abordare. Pe de altă parte, Comisia nu tratează direct afirmația recurentei potrivit căreia în considerentul (574) al Deciziei din 1 octombrie 2008 citate la punctul 136 din prezenta hotărâre s-ar fi recunoscut că decizia în litigiu reprezintă o schimbare în raport cu practica decizională anterioară, în special în ceea ce privește recurenta.

165 Este, în orice caz, cert în speță, astfel cum rezultă în special din cuprinsul punctelor 136 și 143 din prezenta hotărâre, că, în cadrul deciziei peroxizi organici, recurenta nu a fost obligată în comun și în solidar cu filiala sa la plata unei amenzi aferente comportamentului ilicit al acesteia din urmă, deși reiese că nu există diferențe obiective, cel puțin din punctul de vedere al recurentei, în ceea ce privește legăturile care există între aceasta și filiala sa în cele două cazuri.

166 Decizia în litigiu și procedura în cadrul căreia se înscrie sunt caracterizate în plus de următoarele împrejurări:

— întrucât obligația de a plăti amenda aferentă comportamentului ilicit al societății Atofina este stabilită în comun și în solidar în sarcina acesteia din urmă și a recurentei, este utilizat un factor multiplicator mai important pentru calculul cuantumului de plecare al amenzii, astfel încât cuantumul final al acesteia poate fi mult mai ridicat decât în cazul în care amenda ar fi aplicată numai filialei;

— amenda este aplicată recurentei numai pe baza unei „prezumții că Elf Aquitaine este responsabilă pentru acțiunile filialei sale Atofina", prezumție care nu este în mod necesar identică, în ceea ce privește aplicarea sa, cu prezumția exercitării efective a unei influențe decisive, expusă la punctele 56 și 57 din prezenta hotărâre;

— astfel cum reiese din partea prezentei hotărâri consacrată celui de al doilea motiv, recurenta nu a fost prevenită în mod formal cu privire la posibilitatea de a i se imputa răspunderea pentru comportamentul ilicit al filialei sale decât în etapa comunicării privind obiecțiunile, adică la patru ani după momentul la care au început investigațiile Comisiei;

— ca răspuns la comunicarea privind obiecțiunile, recurenta, astfel cum reiese din dosarul prezentat Tribunalului, a invocat o întreagă serie de argumente, bazându-se în special pe jurisprudența Uniunii, pe practica decizională a Comisiei și pe anumite documente anexate.

167 În aceste condiții, astfel cum reiese din cuprinsul punctelor 146-155 din prezenta hotărâre, și în special din cuprinsul punctelor 148, 152, 153 și 155 din aceasta, Tribunalul

avea obligația, ținând seama de toate împrejurările speței, și mai ales, de schimbarea de abordare – necontestată în prezenta procedură –, în ceea ce privește recurenta, între decizia peroxizi organici și decizia în litigiu, să acorde o atenție deosebită aspectului dacă această din urmă decizie conține o prezentare detaliată a motivelor pentru care Comisia considera că elementele invocate de recurentă nu erau suficiente pentru a răsturna prezumția aplicată în această decizie.

168 Or, astfel cum reiese din cuprinsul punctului 85 din hotărârea atacată, considerentul (258) al deciziei în litigiu, care reprezintă singura luare de poziție a Comisiei care corespunde argumentelor enumerate la punctul 160 din prezenta hotărâre, nu constă decât într-o serie de simple afirmații și negații, repetitive și nicidecum detaliate. În împrejurările specifice ale speței, în lipsa unor precizări suplimentare, această serie de afirmații și de negații nu este de natură să permită persoanelor interesate să ia cunoștință de temeiurile măsurii luate sau să dea posibilitatea instanței competente să își exercite controlul. De exemplu, din cauza modului în care este formulat considerentul menționat, este foarte dificil, dacă nu chiar imposibil, să se stabilească în special dacă seria de indicii invocată de recurentă pentru a răsturna prezumția care îi este aplicată de Comisie a fost respinsă deoarece nu era convingătoare sau deoarece, în opinia Comisiei, simplul fapt că recurenta deține 98 % din capitalul societății Atofina era suficient pentru a imputa recurentei răspunderea pentru acțiunile respectivei societăți, indiferent care ar fi indiciile prezentate de recurentă ca răspuns la comunicarea privind obiecțiunile.

169 Prin urmare, considerentul (258) al deciziei în litigiu nu poate fi interpretat ca motivând corespunzător cerințelor legale poziția Comisiei cu privire la mai multe argumente detaliate ale recurentei.

170 Având în vedere cele de mai sus, trebuie să se constate că, în împrejurările specifice ale speței, ținând seama de jurisprudența expusă la punctele 147-155 din prezenta hotărâre, Tribunalul a săvârșit o eroare de drept prin faptul că a considerat, la punctul 91

din hotărârea atacată, că decizia în litigiu era conformă cu articolul 253 CE și prin faptul că nu a sancționat nemotivarea deciziei în litigiu cu privire la amenda aplicată recurentei.

171 Rezultă că primul aspect al celui de al treilea motiv este întemeiat.

Cu privire la al doilea aspect al celui de al treilea motiv, precum și cu privire la al patrulea și la al șaselea motiv

172 În esență, al doilea aspect al celui de al treilea motiv se întemeiază pe caracterul incomprehensibil și circular al unora dintre elementele raționamentului Tribunalului.

173 Prin intermediul celui de al patrulea motiv, recurenta susține că, la punctul 160 și următoarele din hotărârea atacată, Tribunalul a depășit limitele controlului de legalitate pe care era competent să îl efectueze prin faptul că a înlocuit motivarea, insuficientă, a Comisiei cu propria sa motivare.

174 Astfel cum reiese din cuprinsul punctului 27 din prezenta hotărâre, al șaselea motiv este invocat în subsidiar.

175 Având în vedere răspunsul dat în ceea ce privește primul aspect al celui de al treilea motiv, nu este necesar să fie examinat al doilea aspect al acestuia și nici al patrulea sau al șaselea motiv.

176 Având în vedere toate considerațiile de mai sus, urmează ca recursul să fie admis și hotărârea atacată să fie anulată.

Cu privire la acțiunea în fața Tribunalului

177 În conformitate cu articolul 61 primul paragraf a doua teză din Statutul Curții, în cazul în care recursul este întemeiat, Curtea poate, în situația în care anulează decizia Tribunalului, să soluționeze în mod definitiv litigiul atunci când acesta este în stare de judecată. Aceasta este situația în speță.

178 Astfel cum reiese din cuprinsul punctului 9 din prezenta hotărâre, al doilea motiv invocat în fața Tribunalului este întemeiat pe insuficiența motivării. Prin intermediul acestui motiv, recurenta invocă, în esență, insuficiența motivării deciziei în litigiu în măsura în care prin aceasta i se impută răspunderea pentru comportamentul ilicit al filialei sale numai pe baza nivelului participației sale la capitalul acesteia din urmă, fără altă explicație.

179 Ținând seama de expunerea detaliată care figurează la punctele 144-171 din prezenta hotărâre, în cadrul primei părți a celui de al treilea motiv de recurs, trebuie să se considere că acest al doilea motiv invocat în fața Tribunalului este întemeiat.

180 Urmează, așadar, ca decizia în litigiu să fie anulată în măsura în care prin aceasta se impută recurentei, fără o motivare adecvată în raport cu împrejurările specifice ale speței, încălcarea în cauză și i se aplică o amendă.

181 În aceste condiții, nu este necesar să fie abordate celelalte motive invocate în cadrul acțiunii în fața Tribunalului.

Cu privire la cheltuielile de judecată

182 Articolul 122 primul paragraf din Regulamentul de procedură prevede că, atunci când recursul nu este fondat sau când recursul este fondat, iar Curtea soluționează ea însăși în mod definitiv litigiul, aceasta se pronunță asupra cheltuielilor de judecată.

183 Potrivit articolului 69 alineatul (2) din același regulament, aplicabil procedurii de recurs în temeiul articolului 118 din acesta, partea care cade în pretenții este obligată, la cerere, la plata cheltuielilor de judecată. Cu toate acestea, articolul 69 alineatul (3) primul paragraf din același regulament prevede că, pentru motive excepționale sau în cazul în care părțile cad în pretenții cu privire la unul sau mai multe capete de cerere, Curtea poate să repartizeze cheltuielile de judecată sau poate decide ca fiecare parte să suporte propriile cheltuieli de judecată.

184 Întrucât atât recurenta, cât și Comisia au căzut parțial în pretenții cu privire la anumite capete de cerere în cadrul recursului, urmează să se decidă că fiecare dintre acestea suportă propriile cheltuieli de judecată legate de această procedură.

185 În schimb, în ceea ce privește cheltuielile de judecată aferente acțiunii în primă instanță, întrucât Comisia este cea care a căzut în pretenții, urmează ca aceasta să fie obligată, la cererea recurentei, la plata cheltuielilor de judecată ale procedurii în primă instanță.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a doua) declară și hotărăște:

1) Anulează Hotărârea Tribunalului de Primă Instanță al Comunităților Europene din 30 septembrie 2009, Elf Aquitaine/Comisia (T-174/05).

2) Anulează Decizia C(2004) 4876 final a Comisiei din 19 ianuarie 2005 privind o procedură de aplicare a articolului 81 [CE] și a articolului 53 din Acordul privind SEE (cazul COMP/E-1/37.773 – AMCA) în măsura în care prin aceasta se impută societății Elf Aquitaine SA încălcarea în cauză și i se aplică o amendă.

3) Elf Aquitaine SA și Comisia Europeană suportă fiecare propriile cheltuieli de judecată aferente prezentului recurs.

4) Obligă Comisia Europeană la plata cheltuielilor de judecată aferente procedurii în primă instanță.

Semnături